

Az alábbi interjú, illetve regényrészlet közlésével emlékezünk meg a reformáció világnapjáról (október 31.).

Isten, a gondolkodás és a szabadság

Interjú Ulrich Körtner teológussal

Professzor úr, miért bővíti el Önt a protestantizmus?

Mindenekelőtt a keresztény ember szabadságának gondolata bővíti el: az, hogy hívó egyénként közvetlenül Isten előtt állok. Továbbá sokat jelent nekem a kizárólag hitből való megigazulás hite, vagyis az, hogy Isten feltétel nélkül elfogadja a személyemet. A megigazulás ugyanis az élet feltétel nélküli elfogadását, az élethez való feltétlen jogot jelenti. Ennélfogva protestáns keresztényként a szabadság és a saját felelősség feszültségében álló életet élhetek.

A protestantizmus a keresztény valóság nagyon korszerű változatának tűnik: azáltal, hogy az egyént és a lelkiismereti szabadságot hangsúlyozza, és a belső pluralizmus mellett tesz hitvallást. Miért lépnek ki mégis olyan sokan Németországban az evangélikus egyházból – még ha a katolikus egyház „behozta is a hátrányát” a jelenlegi szexuális botrányok miatt?

Az alapvető kérdés így hangzik: Miért van szükségünk egyáltalán olyasmire, mint az egyház? Sokan úgy értelmezik a protestáns örökséget, hogy egyház nélkül is lehetünk keresztények vagy spirituális emberek. Az én szememben azonban nem zárja ki egymást az individualizmus és az egyházhoz tartozás. Alapvetően szociális lény lévén, nem vagyok képes egyedül hinni. A felvilágosodás óta az a protestantizmus nagy problémája, hogy noha messzemenően megértették a szabadság reformatori üzenetét, azt azonban nem, hogy a szabadság intézményének is léteznie kell. Ebben áll a protestantizmus strukturális problémája, legalábbis Németországban. Hiszen a világméretű evangélikus egyházon belüli fundamentalista áramlatok növekedésében vannak, és ezeket erősen jellemzi a közösségi jelleg.

Akkor hát saját alapkijelentéseinek áldozatává vált az európai protestantizmus?

Lehet ilyesmit mondani. Úgyszólván megfelezzett reformációról van szó. A reformátorok számára ugyanis egészen központi jelentőségű volt az egyház – mindenekelőtt Kálvin számára, aki Genfben olyan közösséget akart megteremteni, amelyben az egyház és a polgárok közössége belső összhangban él, még ha egymástól különbözőek maradnak is.

Tehát a manapság gyakran hangoztatott nézet, hogy az ember igenis lehet keresztény egyház nélkül is, protestáns örökség?

Igen. Ebben – Friedrich Schleiermacher vallásfilozófussal szólva – annyi az igazság, hogy csak annyira állok kapcsolatban az egyházzal, amennyire kapcsolatban állok Krisztussal, viszont nem kell kapcsolatban állnom az egyházzal ahhoz, hogy kapcsolatban álljak Krisztussal. Am természetesen nem lehetséges továbbadni a reformatori örökséget, ha nem létezik olyan közösség és intézmény, amely felelős ezért, és szervezi ezt a folyamatot. Mert honnan is veszi az egyén a hitét? A mi szélességi fokunkon az a protestantizmus egyik problémája, hogy magán az egyházon belül is el kell könyvelni valamiféle szakítást a hagyománnyal. A magam részéről szívesen számolok azzal az érveléssel, hogy egy hit csak akkor követhető, ha egyénileg sajátították el, s ezért nem szakításról, hanem inkább a hagyomány átalakításáról kellene beszélni. Mégis sok példa van arra, hogy magán az egyházon belül is feladásba merül a hagyomány.

Ön tehát helyesbítésre int? Tekintettel azon vallásilag kreatív emberek növekvő számára, akik tudatosan saját felelősségükre alakítják ki és élnek meg hitüket – határozottan egyház nélkül –, ez olyan álláspont, amely aligha fog nagy lelkesedést kiváltani.

Semmi kifogásom az ellen, hogy az emberek kreatívan alakítsák ki egyéni vallásosságukat. Mégis megmarad a kérdés, hogy nincs-e szükség kötelező erejű hagyományra és közösségre. A protestantizmus számára ma nem annyira a költség-haszonmaximalizálás és hatékonyság-növelés értelmében vett „egyházreform” a téma, inkább az egyház evangélikus fogalmát kell újból felfedeznünk. Reformatori szemlélettel ugyanis nem szabad kiszakítani az individualizmust annak szociális összefüggéseiből. Itt kiemelkedően politikai kérdéstről is szó van: Individualista, s ezzel végső fokon politikátlan ügyként értelmezzük-e a hitet, avagy – „Isten népe” címszóval – biblikusán, vagyis szociális, és ezzel tág értelemben politikai létformaként?

Lehetséges, hogy éppen ezzel függ össze a szabadegyházak viszonylagos hazai sikeressége? Hiszen ezek az egyházak egyrészt megerősítik az egyént a maga hitében, másrészt azonban ezt a hitet összekötik a közösség erős hangsúlyozásával.

Igen, a szabadegyházak sok ember számára jelentik a népegyház vonzó alternatíváját. Ezt abból is lehet látni, hogy a Németországi Evangélikus Egyház az utóbbi években tudatosan közeledett a szabadegyházakhoz, és normalizálta a pümködistákhoz fűződő viszonyát. Másfelől azonban a szabadegyházak sikerességét sem szabad túlértékelni, mert nálunk nincsenek olyan fejlemények, mint Koreában vagy Észak- és Dél-Amerikában, nálunk megvannak a határai ennek a növekedésnek.

Nem fenyeget-e mégis a feszültség növekedése a felvilágosult protestantizmus és a pümködistá-szabadegyházi áramlatok között, amelyek részben inkább a fundamentalista kereszténységre hajlanak?

Egyfelől az evangélikus hitről mint felszabadító történeletről lehet beszélni, másfelől azonban ez a szabadság nagyon megerősítő a modern társadalomban. Nehéz követelményt jelent az emberek számára, hogy saját felelősségükre kell megélniük ezt a szabadságot. Sokan szenvednek a szabadság által támasztott követelményektől, és olyan vallási formákra vágnak, amelyek megszüntetik a szabadság miatt rájuk nehezedő nyomást, és leegyszerűsítik a kérdések és kihívások bonyolultságát. Világos mintákat akarnak. Ez egyébként a katolicizmusra is érvényes. Egyértelműsége miatt a katolikus hit sok értelmiségi számára nagyon vonzó, még akkor is, ha korszerűtlennek tűnik – miközben ezek a „tárcakatolikusok” maguk nem is járnak misére. A felvilágosodás óta kialakult protestantizmus problémája az, hogy legyengileg hozzátartozik a belső pluralizmus, sokan azonban inkább az egyértelműséget keresik, vagy teljesen elfordulnak a hittől. A magam részéről messzemenően a hit kötelező ereje mellett vagyok, de az evangélium nézőpontjából ez egyáltalán nem egyszerű ügy.

Mit jelent konkrétan a kötelező erő?

Az egyházi közösségeknek és a szinódusoknak azon kellene fáradozniuk, hogy kötelező érvényű kijelentéseket tegyenek vallási és etikai kérdésekben. Végső soron azonban az egyén feladata marad, hogy egyetértően vagy elutasítóan viszonyuljon ezekhez az állásfoglalásokhoz. Ezért a gyakorlatban megélt hit a döntő.

A zen-mester Willigis Jäger azt mondja, hogy számára azért nem korszerű már az evangélikus kereszténység, mert az az Ige és a prédikáció hangsúlyozásával nem tud valóságos választ adni a spirituális (Isten-)tapasztalat kortársi szükségletére. Ez a vallási tapasztalat iránti igény kétségtelenül létezik.

Ez a kritika csak részben találó, és torzít is. A lutheri-evangélikus hagyományban mindig fontos szerepet játszottak érzéki-szentségi formák is. A szentségekről, például az úrvacsoráról döntően az Igéhez fűződő kapcsolata alapján kell gondolkodni, ez azonban nem jelenti azt, hogy a szentségek megvalósításában semmilyen szerepet nem játszik az érzéki mozzanat. Az utóbbi évtizedekben fontos helyesbítéseket lehet látni az úrvacsorai vallásosság és liturgia újrafelfedezésében: az ünneplés nagyon szép elemeit viszik bele. A kritika azon a ponton találó, ahol a bibliai üzenet és az egyházi igehirdetés kiüresedése megy végbe. Kérdezem, vajon évek óta nincs-e hanyatlóban az evangélikus prédikációs kultúra, és ez nem vezetett-e egy felhígult kereszténységhez. Létezik az az irányultság, hogy már csak nem-sajátos értelemben beszéljünk transzcendenciáról, és a tátongó alapkérdéseket – mondjuk Jézus jelentőségének (a krisztológiának) a kérdését – egyszerűen mellőzzük. Én a mellett szállok síkra, hogy a protestantizmus ne próbáljon más vallási hagyományokat másolni (azokhoz am azok jobban értenek), hanem – nagyon korszerűtlenül – ismét eszméljen rá saját hagyományára, például magával ragadó és a tapasztalatokra építő prédikációs kultúrájára.

De az emberek több érzéki jellegű mozzanatot akarnak megélni, az istentiszteleten is, és éppen ott!

Ez nagyon is jogos kívánság. Ezért a mellett vagyok, hogy lazítsuk fel a prédikációkat – csennel, meditációval, zenével. De szeretném hangsúlyozni: a protestantizmus-hoz hozzátartozik egy adag intellektualitás. Ezen nem akadémiázást értek. Inkább arra gondolok, hogy együttesen gondolkodjunk el a hit kérdéseiről, és mindenki maga

is gondolkodjék ezekről. Carl-Heinz Raschow teológus egyszer „gondolkodó hitként” beszélt a kereszténységről. Arra a kérdésre pedig, ki a teológus, Luther Márton így válaszolt: Minden keresztény ember teológus, mivel képes elgondolkodni a hitről. Persze nem hideg intellektualitásról van szó, hanem arról, hogy gondolatainkkal dicsérjük Istent. A protestáns intellektualitás ennyiben nagyon jól alkalmazhatja a hit meditatív, érzéki és tapasztalati mozzanatait, és meg is kellene ezt tennie.

Ma sokszor arról van szó, hogy az emberek konkrét istentapasztalásra szeretnék szert tenni, de gyakran a túlságosan szabályozott istentiszteletek keretein kívül. Léteznek-e egyáltalán ilyen tapasztalások? És ha igen, a protestantizmus hol és hogyan képes lehetővé tenni őket?

Az utóbbi években az evangélikus konferencia-közponatok is sok spirituális ajánlatot tettek, és megteremtették a befelé fordulás és a meditáció helyeit. E tekintetben a protestantizmus sokat tanult a katolicizmustól – és egyáltalán az ökumenikus mozgalomtól. Az evangélikus istentiszteletnek eszményi esetben az érzékelés iskolájának kellene lennie: itt mintaszerűen meg kellene élni, hogyan lehetséges a hétköznapi életben is Isten megtapasztalása, és hogyan lehet egyáltalán szert tenni erre a képességre. Mindazonáltal a Bibliában ez áll: „Istenben élünk és vagyunk.”

Ennyiben szükséges vagy hasznos lenne-e a protestantizmus bizonyos katolizálása?

Nem, a protestantizmus rossz tanácsra hallgatna, ha most katolikusabbá válna csak azért, mivel az „médiaképesebb”; vagy ha erősebben építene a személy hangsúlyozására, ahogyan a maga idejében II. János Pál pápa tette nagy médiahatékonysággal. Inkább a protestantizmus erősségének kérdését kellene föltenni, és azt kutatni, melyek a csak rá jellemző jegyek. Az Ige közvetítését erősebben össze kell kötni az Isteni és a Szent egyéni megtapasztalásának tereivel.

Forrás: Publik-Forum, 2010/11

